

บทบาทคณะสงฆ์กับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่าย บวร ในตำบล เขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

The Role of Sangha to Community Strength through Ba Worn Network in
Khao Thong Sub-district, Phayuha Khiri District, Nakhonsawan Province

พระครูนิวติ์สถิต¹ และสมคิด พุ่มทุเรียน²

Phrakhrunivitsinlakhan and Somkid Phumturan

Received: November 4, 2019

Revised: January 28, 2020

Accepted: January 30, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาองค์ประกอบของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 2. ศึกษาหลักบวรกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ และ 3. นำเสนอรูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่ายบวรในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 27 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 8 รูปหรือคน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า

1. องค์ประกอบของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และด้านผู้นำ
2. หลักบวรกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย การสร้างการรับรู้ การสร้างการเรียนรู้ และการสร้างการจัดการเปลี่ยนแปลง

^{1, 2} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: phrakhruniwit2500@gmail.com, Tel. 080-0409535

3. รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่ายบวรในตำบลเขาทอง อำเภอ พยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ OFROS 1) องค์กร ประกอบด้วย ภาค ประชาชน ภาครัฐ และภาคสังคม 2) องค์ประกอบของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ 3) บทบาทในการ สร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย บทบาทในการสร้างการรับรู้ บทบาทในการสร้างการ เรียนรู้ และบทบาทในการสร้างการจัดการเปลี่ยนแปลง 4) หลักการดำเนินงาน ประกอบด้วย สืบ สาน รักษา ต่อยอด และการพัฒนาต่อเนื่อง 5) เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย จิตสำนึก จิต สาธารณะ และจิตอาสา

คำสำคัญ: บทบาทคณะสงฆ์, การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน, เครือข่าย บวร

Abstract

The objectives of this research were 1. to study the factors of community strengthening. 2. To study of ba worn network to community strength through ba worn network in Khao Thong sub- district, Phayuha Khiri district, Nakhonsawan province, and 3. To present the model of sangha to community strength through ba worn network in Khao Thong sub- district, Phayuha Khiri district, Nakhonsawan province. Methodology was the qualitative research collected data from 27 key informants with structured in-depth-interview, 8 experts with focus group discussion and non-participation observation.

The research findings revealed that:

1. The factors of community strengthening consisted; 1) social 2) economy 3) cultural and 4) leader

2. The role of sangha to community strength through ba worn network in Khao Thong sub- district Phayuha Khiri district Nakhonsawan province consisted; knowledge building, learning building and and creating change management.

3. The model of sangha to community strength through ba worn network in Khao Thong sub- district Phayuha Khiri district Nakhonsawan province consisted of 5 parts; OFROS 1) organization consisted of people, government and civil society 2) factors of community strengthening consisted; economic capital, social capital

cultural capital and human capital 3) role of community strength consisted; knowledge building, learning building and creating change management 4) operating principle consisted; prepare, manage, assessment and continuous development and 5) success conditions consisted; conscious mind, public mind and volunteer

Keywords: the role of sangha, community strength, ba worn network

บทนำ

สังคมไทยดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาศัยปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ความเป็นชาติ รวมเอาภาษา วัฒนธรรม ประเพณี แผ่นดินที่อยู่อาศัยทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพ จิตสำนึก รูปแบบการประพฤติปฏิบัติ การปกครอง การศึกษา ความเชื่อ ค่านิยม ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ผู้คนในประเทศคิดค้นและผลิตขึ้นมาใช้ความรัก ความสามัคคีระหว่างผู้คนในชาติ รวมถึงการช่วยเหลือและการยอมรับซึ่งกันและกัน ส่วนศาสนา คือ ความเชื่อและการปฏิบัติ รวมถึงหลักคำสอนที่เป็นศีลธรรมและจุดหมายสูงสุดของชีวิต พิธีกรรมต่าง ๆ ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนบุคคลทุกระดับ ซึ่งต่างก็มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในหลักคำสอน พร้อมกับน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตของตน พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งแห่งคำสอนและระบบจริยธรรมที่ซึมซาบแผ่ไปทั่ว และหยั่งรากฝังลึกลงแล้วในพื้นฐานของสังคมไทยแม้ว่าปัจจุบันในระดับพื้นผิวจะมองเห็นว่าผู้คนเหินห่างจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีปัจจัยแปลกใหม่จากภายนอกเข้ามาปะปนส่งผลอยู่มาก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551) สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันมีความซับซ้อนทางสังคม วิถีชีวิต และการแสวงหาความพึงพอใจที่เป็นลักษณะเฉพาะเพื่อตอบสนองความเป็นปัจเจกและกลุ่มบุคคลมากขึ้น สำหรับพระมหากษัตริย์นั้นถือว่าเป็นจุดศูนย์รวมแห่งการบริหาร และความสามัคคีของผู้คนในชาติและเป็นประมุขหรือผู้นำสูงสุดของประเทศความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของชาตินับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา อาศัยพระมหากษัตริย์เป็นหลักสำคัญที่สุด องค์ประกอบแห่งความมั่นคงของชาติทั้งสามประการนี้ ต่างเกี่ยวเนื่องกันและแยกกันไม่ออก และมีบทบาทร่วมกันในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติ (จำนงค์ อธิวิวัฒน์สิทธิ์, 2548)

ตามพุทธโฆวาทที่ว่า “จรถิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปายอตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัม แปลว่า ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์

ทั้งหลาย” (วิ. มหา. (ไทย) 4/32/40) พระสงฆ์สาวกนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเพราะพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย และยังถือว่าเป็น องค์ประกอบหนึ่งของหลักการศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมเป็นต้น และในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน และจากการที่พระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบทำให้ชาวบ้านเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์ และเสียสละเพื่อผู้อื่นต่างยอมรับนับถือ และยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเต็มใจ โดยเฉพาะประชาชนไทยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนา ใช้พระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ (ปราณี เกื้อทอง, 2545) ในอดีตการศึกษาของคนไทยนั้นปรัชญาและรากเหง้าเกิดจากวัดเพราะการศึกษาเกิดจากวัด คนสมัยก่อนให้พระสอนด้านศีลธรรมจรรยา และวิถีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นักเรียนสมัยนั้นจึงมีคุณภาพ เพราะเขาได้รับการปลูกฝังศีลธรรมทำให้ศีลธรรมจริยธรรมซึมซับเข้าสู่สายเลือด จึงทำให้เป็นบุคคลที่มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรมและจริยธรรม การศึกษาจึงสมควรหันมาเน้นที่การพัฒนาจิตวิญญาณคุณธรรมจริยธรรม ของเยาวชน โดยเฉพาะการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันเพื่อให้เขาสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมและพัฒนาตนเองและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข (พระวัณธยา วิฑิตสมปนโน, 2560)

บ้านเขาทองหรือตำบลเขาทองเป็นหนึ่งในชุมชนมอญเก่าแก่ในอำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนมอญ คนเฒ่าคนแก่ และความเป็นเครือญาติของคนในชุมชนที่ยังคงมีการไปมาหาสู่กันไม่ขาดสาย มีประชากรทั้งสิ้น 7,435 คน 3,015 ครัวเรือน ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธโดยมีวัดเขาทอง (วัดสุวรรณคีรีท่าโขลง) เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของหมู่บ้าน แต่ชุมชนมอญบ้านเขาทองก็ยังนับถือเรื่องเข้าเจ้า เข้าผี บางส่วนก็นับถือศาสนาพราหมณ์ เช่น การเชื่อโชคกลาง ชาวเขาทองที่มีพื้นเพอพยพมาจากเมืองมะตะมะ ประเทศพม่า ชุมชนมอญบ้านเขาทองมีความรักถิ่นฐานบ้านเรือน มีความรักผูกพันกันเสมือนเครือญาติ แต่เมื่อกระแสวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมตามยุคสมัย มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม และระบบคุณค่าที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบทไทยจนก่อให้เกิดการปรับตัวในชุมชน วิธีการปฏิบัติของชาวบ้านซึ่งได้มาจากระสับการณแนวทางแก้ปัญหาแต่ละเรื่องแต่ละประสบการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป นำมาใช้แก้ไขปัญหโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่โดยชาวบ้านคิดเอง เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต หรือเป็นความรู้ของชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมเป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้มีพลังและสำคัญยิ่งช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่

รอดสร้างสรรค์การผลิตและช่วยในด้านการทำงานเป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุ มีผลในตัวเองจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งรกราก ถิ่นฐานบ้านเรือนที่บ้านเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ดังนั้นแล้วการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการเชิงเครือข่าย รวมถึงคณะสงฆ์อันเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนสร้างความสมัครสมานสามัคคีและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนอันเป็นแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่าย บวร หรือความสัมพันธ์แบบบ้าน วัด และราชการ ดังที่เป็นมาตั้งแต่นานในอดีต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
2. เพื่อศึกษาหลักบรรทัดฐานการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่ายบวรในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน การสัมภาษณ์ผู้รู้ และผู้ปฏิบัติ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แล้วนำมาสรุปเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผู้วิจัยกำหนดวิธีการศึกษาใน 3 ลักษณะ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการทบทวนจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์หาปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงต่อการจัดการท่องเที่ยว และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เกณฑ์ที่สำคัญประกอบด้วย 1) ความจริง 2) ความถูกต้องน่าเชื่อถือ 3) การเป็นตัวแทน และ 4) ความหมาย (Scott, J., 1990) ความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูลในเอกสารที่นำมาวิเคราะห์

2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ถูกเลือกแบบเฉพาะเจาะจงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและตัวแทนชุมชน จำนวน 27 รูปหรือคน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ชัดเจน สามารถอธิบายเสริม สนับสนุนข้อโต้แย้งต่าง ๆ และเสริมให้มีความรู้

ความเข้าใจในปรากฏการณ์ รวมถึงการเสนอแนะข้อคิดเห็นในประเด็นที่มีข้อขัดแย้ง หรือเห็นควรเพิ่มเติมให้ชุดความรู้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญ (Expert) ศาสนา ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และภาคเอกชน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และการสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติงานร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) รวมถึงการสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องในด้านการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่าย บวร อย่างรอบด้านด้วยความละเอียดลึกซึ้ง จำนวน 8 รูปหรือคน

4. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลผ่านกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการตีความ (Interpretation)

สรุปผลการวิจัย

1. องค์ประกอบของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชนในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์เกิดความเข้มแข็งขึ้นมาได้ก็ด้วยเกิดจากการระเบิดจากข้างในโดยอาศัยพลังความสามารถ ศักยภาพของคนในชุมชนเป็นขับเคลื่อนที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง โดยผ่านกระบวนการรับรู้ การเรียนรู้ และการจัดการชุมชน ที่มาจากความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ที่ดำรงอยู่แบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น ในชุมชนมีการนับถือความอาวุโสและอยู่ร่วมกันภายใต้วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่นบนพื้นฐานของความเชื่อที่ก่อตัวตามธรรมชาติ เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ฆาติการ และผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นในชุมชนก็จะรวมตัวกันเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยมีองค์ประกอบสำคัญในเรื่องต่าง ๆ คือ

1) ด้านสังคม มีการพัฒนาชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ ความคิดเห็นระหว่างกันเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน

2) ด้านเศรษฐกิจ ประชาชนในชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์จะรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการประกอบอาชีพ ส่งผลให้คนชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือกันและกันในชุมชนได้ อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

3) ด้านวัฒนธรรม ชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์มีการสืบสานภูมิปัญญา การละเล่น ประเพณีที่สืบทอดต่อกันมานับ 100 ปี จนเป็นการสร้างเอกลักษณ์อันโดดเด่นในแก่ชุมชน

4) ด้านผู้นำ ชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ที่เกิดความเข้มแข็งดังในปัจจุบันนี้ การมีภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ในการจัดการชุมชน รวมทั้งการประสานงานกับภาคราชการ แล้วมาร่วมมือกันระดมความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยยึดถือประโยชน์ของชุมชนหรือส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2. หลักบวรกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งบนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน พระสังฆาธิการ และภาคราชการ ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยมีหลัก “บวร” เป็นฐานประกอบกับมีการพัฒนาด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการประสานความร่วมมือกับทางภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคีเครือข่าย ผ่านกระบวนการรับรู้ การเรียนรู้ และการบริหารจัดการของคนในชุมชน ดังนี้

1) การสร้างการรับรู้

การมีส่วนร่วมของประชาชน พระสังฆาธิการ และภาคราชการ ในการพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลัก “บวร” ของชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ มีการสร้างการรับรู้ต้องอาศัยการผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนต้องใช้หลักของความไว้วางใจ ดังนั้นในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต้องเน้นที่การรับรู้ปัญหาของชุมชน คนในชุมชน การพัฒนาคนและศักยภาพของชุมชน ทั้งนี้อาศัยการสร้างและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบ บทบาทคณะสงฆ์ในการการสร้างการรับรู้ของชุมชนเพื่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้นได้อาศัยสถานที่ของวัดเป็นแหล่งในการเรียนรู้ การประชาสัมพันธ์ข่าวสารความเคลื่อนไหวให้แก่คนในชุมชนตลอดจนเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม ประเพณีของท้องถิ่นและอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันที่จะพัฒนาโดยการคิดนโยบาย วางแผน และรับรู้ นโยบายจากทางราชการ และในท้องถิ่นต่าง ๆ ทุกภาคส่วนได้ร่วมรู้และดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนการรักษาและเสริมสร้างศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชน เน้นการถ่ายทอดและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์

2) การสร้างการเรียนรู้

การมีส่วนร่วมของประชาชน พระสังฆาธิการ และภคคณาการ ในการพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลัก “บวร” ของชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ มีการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ที่มีการประสานงานระหว่างบ้านและหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มีกิจกรรมร่วมกันมีการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อวางแผนงานในการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดให้วัดเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านอาชีพ ให้หน่วยงานของรัฐมาจัดตั้งสถานที่ให้ความรู้ด้านวิชาการต่าง ๆ เป็นศูนย์รวมความคิดจากบุคคลทุกภาคส่วนของชุมชน จัดกิจกรรมบุญประเพณีท้องถิ่น บทบาทคณะสงฆ์ในการการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียน ในด้านการพัฒนาวัฒนธรรม ซึ่งบ้าน วัด และโรงเรียนให้ความร่วมมือด้านการพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีมาตลอดและผสมผสานระหว่างศาสนาให้เข้ากับประเพณี โดยการจัดบริเวณวัดให้มีการแสดงตามประเพณีและผสมผสานกับศาสนพิธีวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ตรุษหว่านทอง ประเพณีจับข้อมือสาว นางสาก นางดั่ง และบุญประเพณีทางพระพุทธศาสนา การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนให้มีความมั่นคงต่อเนื่องยั่งยืนตลอดไป

3) การสร้างการจัดการเปลี่ยนแปลง

การมีส่วนร่วมของประชาชน พระสังฆาธิการ และภคคณาการ ในการพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลัก “บวร” ของชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ มีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนร่วมกับภาครัฐและประชาชนในการประชุมปรึกษาวางแผนในการดำเนินงานการพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุข ให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อลดความขัดแย้งของคนในชุมชน โดยภาคประชาชนมีส่วนร่วม และควรได้รับการส่งเสริมและความร่วมมืออย่างจริงจังในหมู่บ้าน วางแผนร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคมเริ่มจากพระสังฆาธิการ ส่วนราชการในจังหวัด สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านประชาชนในชุมชน ตลอดจนคนในหมู่บ้านที่มีส่วนร่วม จัดการให้วัดเป็นต้นแบบในการพัฒนาวัฒนธรรมประเพณี บ้านโรงเรียนและหน่วยงานอื่น ๆ เป็นผู้ปฏิบัติตาม ร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมประเพณี และสืบสานวัฒนธรรมให้ยั่งยืน เพราะประเพณีวัฒนธรรมของประเทศไทยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

3. รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่ายบวรในตำบลเขาทอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์

การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งโดยผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน พระสงฆ์ภิกษุ และ ภาครัฐราชการ ในการพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลัก “บวร” ของชุมชนเขาทอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์ มีองค์ประกอบที่สำคัญใน 5 ส่วน คือ OFROS หรือ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการสร้างองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง (Organization) มีองค์ประกอบของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (Factors) ใน 4 มิติ ผ่านการแสดงออกของบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (Role) ของแต่ละภาคส่วนที่มีการประสานสัมพันธ์กัน โดยยึดหลักการดำเนินงาน (Operating Principle) ที่จะต้องมีการสืบสาน รักษา พัฒนา และต่อยอด เพื่อเป็นเงื่อนไขในความสำเร็จ (Success Conditions) ของชุมชน

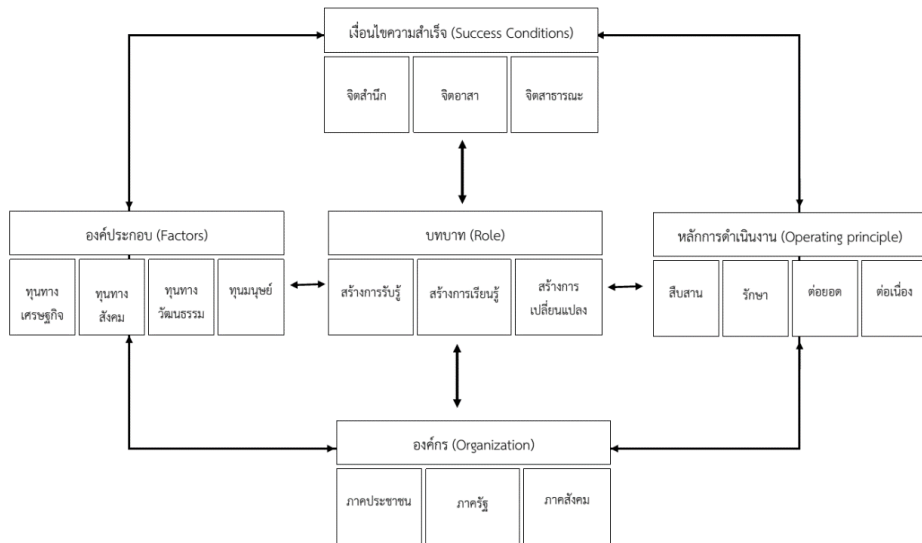
อภิปรายผลการวิจัย

บทความวิจัย “บทบาทคณะสงฆ์กับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่ายบวรในตำบลเขาทอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์” พบว่า รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่ายบวรในตำบลเขาทอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ OFROS 1) องค์กร (Organization) ประกอบด้วย ภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระวิมลธยา ฐิตินนฺตโน (2560) ได้ศึกษาวิจัย “ความร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาสังคมอำเภอยะหริ่ง จังหวัดสระบุรี” พบว่า แนวทางในการส่งเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายในการพัฒนาสังคม ตัวแทนจากบ้าน วัด และโรงเรียนในตำบลมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และทำงานเป็นเครือข่ายในการพัฒนาสังคมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3 สถาบัน คือ บ้านในฐานะสถาบันการปกครอง วัดในฐานะสถาบันศาสนา และโรงเรียนในฐานะสถาบันการศึกษา ซึ่งสถาบันทั้ง 3 มีความสัมพันธ์กันในทางสังคม และเป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน 2) องค์ประกอบของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (Factors) ประกอบด้วย ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วชิราภรณ์ สุรณะสกุล ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ และ อัจฉรา ไชยอุปถัมภ์ (2560) ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยวิทยาลัยชุมชน” พบว่า องค์ประกอบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจะต้องมี การบริหารจัดการชุมชนที่ดีจะผลักดันให้เกิดการมีเป้าหมายร่วมกัน การมีส่วนร่วมของชุมชน เครือข่ายความร่วมมือ การเรียนรู้ของชุมชน ทุนภูมิสังคม และศักยภาพของชุมชนโดยระบบการบริหารจัดการ

ชุมชนที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลจะเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเอง 3) บทบาทในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (Role) ประกอบด้วย บทบาทในการสร้างการรับรู้ บทบาทในการสร้างการเรียนรู้ และบทบาทในการสร้างการจัดการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุปราณี จันทร์ส่ง บุญทัน ดอกโธสง สอาด บรรเจิดฤทธิ์ และบุญเรือง ศรีเหรียญ (2558) ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง” พบว่า ทุกกระบวนการควรมีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดำเนินการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอน กระบวนการสร้างการเรียนรู้ควรมีการศึกษาดูงานชุมชนที่เป็นต้นแบบและมีการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองอย่างเข้มแข็ง และการพัฒนาชุมชนควรมีคณะกรรมการบริหารหรือผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ 4) หลักการดำเนินงาน (Operating Principle) ประกอบด้วย สืบสาน รักษา ต่อยอด และการพัฒนาต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดิเรก พรสีมาและคณะ (2553) ได้ศึกษาวิจัย “การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา” พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ของผู้บริหารระดับสูง ผู้นำประเทศ ผู้บริหารระดับสูงต้องเป็นผู้นำในการนำความเปลี่ยนแปลงที่ดีมาสู่ประเทศและองค์กร และกระตุ้น ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชากล้าเปลี่ยนแปลง และนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่องค์กรได้และประการสุดท้าย คือ การพัฒนาต่อเนื่องเพราะในการดำเนินงานทุกกิจกรรมที่วิทยาลัยชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต้องอาศัยการกระทำที่มีความต่อเนื่องสม่ำเสมอ ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขอย่างสม่ำเสมอในที่สุดก็จะกลายเป็นความยั่งยืน ปัญหาสำคัญของการดำเนินงานต่าง ๆ มักขาดความต่อเนื่องเมื่อขาดความต่อเนื่องจึงทำให้ไม่สามารถพัฒนาอะไรที่เห็นได้อย่างชัดเจน และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ (Success Conditions) ประกอบด้วย จิตสำนึก จิตสาธารณะ และจิตอาสา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ถาวร งามตระกูลชล (2559) ได้ศึกษาวิจัย “การปกครองท้องถิ่น: บทเรียนชุมชนเข้มแข็งประเทศญี่ปุ่น” พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนของญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งนั้นเกิดจากการที่บุคคลมีจิตสำนึกที่มุ่งมั่น และมีจิตสำนึกของความเป็นชนชาติญี่ปุ่นที่เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และมีความรับผิดชอบต่อสังคมจึงทำให้ประเทศพ้นวิกฤตไปทุกครั้งที่เกิดปัญหา

องค์ความรู้ใหม่

ผลการศึกษาวิจัยสามารถนำเสนอแผนภาพองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่ายบวรในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

จากภาพที่ 1 รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านเครือข่ายบวรในตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย

1. การสร้างองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง (Organization)

1.1 ภาคประชาชน ประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ถือเป็นการนำทั้งสามเสาหลักของสังคมไทยมาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง

1.2 ภาครัฐ ประกอบด้วย ภาคส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ซึ่งจะเป็นผู้ส่งเสริม ประสาน และสนับสนุนเพื่อเชื่อมโยงโอกาส และเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนสามารถได้รับประโยชน์จากการที่ชุมชนสามารถค้นหาอัตลักษณ์ชุมชน ทุนของชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าได้

1.3 ภาคสังคม ประกอบด้วย เครือข่ายสังคม และชุมชนเพื่อการสร้างความตระหนักรู้ให้แก่สาธารณชนมีความเข้าใจทางลึก และประโยชน์ของการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งนำมาสร้างพลังในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน

2. การมีองค์ประกอบของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (Factors)

2.1 ทูทางเศรษฐกิจ โดยการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียนในตำบลเขาทอง และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการวางแผนร่วมกัน ออกแบบแผนการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกันโดยแต่ละส่วนร่วมมือกันพัฒนาและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สนับสนุนการค้าขาย วัดก็ให้สถานที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานกันและให้องค์ความรู้และเปิดให้ชาวบ้านได้จัดให้มีตลาดเพื่อแลกเปลี่ยนผลิตผลทางการเกษตรเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจภายในหมู่บ้าน และช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรบนพื้นฐานของหลักธรรมและหลักเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 ทูทางสังคม พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน และจากการเป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบทำให้ชาวบ้านเห็นว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์ และเสียสละเพื่อผู้อื่นต่างยอมรับนับถือและยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเต็มใจ และยังนำมาซึ่งการลดข้อขัดแย้งภายใน และระหว่างชุมชน ประชาชนไทยส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อเป็นการพัฒนาสังคมอย่างสงบสุขและยั่งยืน ชาวบ้าน วัด และโรงเรียนในตำบลได้ร่วมใจกันปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท 4 เบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น ทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นไปอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

2.3 ทูทางวัฒนธรรม บ้าน วัด และโรงเรียนในตำบลเขาทองให้ความสำคัญ และให้ความร่วมมือ ร่วมใจกันในการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ได้ส่งเสริมขนบทำเนียมประเพณีมาตลอดและผสมผสานระหว่างศาสนาให้เข้ากับประเพณี โดยการจัดบริเวณวัดให้มีการแสดงตาม ประเพณีและผสมกับศาสนพิธี วัฒนธรรมประเพณีใหญ่ ๆ ได้แก่ ตรุษหัวหนอง (สงกรานต์) ทั้ง 3 ภาคส่วนก็มีส่วนร่วมในการพัฒนา เช่น การมาทำบุญที่วัด สรงน้ำพระ อาบน้ำผู้ใหญ่ การสืบสาน วัฒนธรรมประเพณีทำให้มีความมั่นคงต่อเนื่องยั่งยืนตลอดไป วัดเป็นต้นแบบในการพัฒนา วัฒนธรรมประเพณีบ้านและโรงเรียนเป็นผู้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีให้ยั่งยืนอันนำมาซึ่งคำว่า “ไก่อ้นเขาทอง บินไม่ตกดิน” แสดงให้เห็นว่า ความเป็น ครอบครัว เครือญาติมีความสนิทสนม กลมเกลียวกันในลักษณะเรือนขยาย และให้ความช่วยเหลือ กันเป็นอย่างดี

2.4 ทูมนุษย์ เป็นความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวประชาชนในท้องถิ่นที่นำไปใช้เพื่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นกำลังสำคัญการขับเคลื่อนในการจัดการและ

บริหารการทำงานเพื่อให้สอดคล้องกัน โดยใช้ความรู้และคุณธรรมในการขับเคลื่อน เพื่อให้เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมมีความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น ความรู้ของป้าวันเพ็ญในการร้องรำ ทำนองเพลงพิชฐาน เพลงข้าเจ้ามะโลมเอ๋ยโดยถ่ายทอด ให้แก่เด็กนักเรียนในชุมชน และสถานศึกษาหลายแห่งเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาที่มีมากกว่า 100 ปีของ ชาวมอญบ้านเขาทอง

3. การแสดงออกของบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (Role)

3.1 บทบาทในการสร้างการรับรู้ ประกอบด้วย การรับรู้และวิเคราะห์ปัญหาของ ชุมชน คนในชุมชนอย่างเป็นกลาง การกำหนดแนวทางการพัฒนาคนและศักยภาพของชุมชน การ สร้างและพัฒนากระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารอย่างเป็นระบบ

3.2 บทบาทในการสร้างการเรียนรู้ ประกอบด้วย การเป็นสื่อกลางในประสานงาน ระหว่างชุมชนและหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัด กิจกรรมของชุมชน การจัดให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้อันเป็นสื่อกลางระหว่างภาครัฐและภาคประชา สังคม

3.3 บทบาทในการสร้างการจัดการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย การจัดประชาคม เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อลดความขัดแย้งของคนในชุมชน และการกำหนดปัจจัยแห่ง ความสำเร็จ การสื่อสาร /ประชาสัมพันธ์ และกำหนดวิธีการตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงานให้ บรรลุวัตถุประสงค์

4. มีหลักการดำเนินงาน (Operating Principle) ประกอบด้วย

4.1 สืบสาน โดยการส่งเสริมให้องค์กรทุกเครือข่ายในพื้นที่มาเป็นพลังในการ ขับเคลื่อนชุมชน จากการมีส่วนร่วมและความเสียสละของคนในชุมชน ประกอบด้วย การแสวงหา จุดร่วมค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชน การมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนเพื่อระดมความคิด ร่วมกันวางแผน งาน กำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน การแสวงหาเครือข่าย การแต่งตั้งคณะทำงานและกำหนด บทบาท และภารกิจ

4.2 รักษา เป็นการดำเนินการในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย การประชุมคณะทำงานฯ การณรงคส์สร้างความ เข้าใจและประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมและสนับสนุนทั้งงานด้านวิชาการ บุคลากร สถานที่ วัสดุ/อุปกรณ์ และงบประมาณอย่างต่อเนื่อง การจัดเวทีประชาคม /ประชุมกลุ่ม ส่งเสริมให้คนในชุมชน /หน่วยงานในพื้นที่ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานจัดกิจกรรมย่อยอย่างเป็น ระบบ

4.3 ต่อยอด ประกอบด้วย การสรุปทบทเรียน/องค์ความรู้เกี่ยวกับความสำเร็จของการดำเนินงาน การบูรณาการความร่วมมือและปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานภายในและภายนอกชุมชน การกำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงาน การสรุปผลและขยายผล

4.4 การพัฒนาต่อเนื่อง ต้องมีการพัฒนาชุมชนไปอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาให้กับชุมชน

5. เงื่อนไขความสำเร็จ (Success Conditions) ประกอบด้วย

5.1 จิตสำนึกในการตื่นรู้ในคุณค่าของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

5.2 จิตสาธารณะตระหนักรู้ในประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

5.3 จิตอาสาในการสมัครใจ เสียสละเวลา แรงกาย แรงใจในการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรกำหนดแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการนำหลักธรรม เช่น เบญจศีล เบญจธรรม และหลักอิทธิบาท 4 มาพัฒนาศักยภาพประชาชนในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านกระบวนการ ถือเป็นการพัฒนาทั้งจากภายในและภายนอก

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การนำไปใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการศึกษาสามารถสนับสนุนจัดทำสื่อการเรียนรู้ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับภาคส่วนต่าง ๆ

2. การนำไปใช้ประโยชน์เชิงพื้นที่ ควรจัดทำธรรมนูญชุมชนเพื่อสร้างความร่วมมือภายในและภายนอกชุมชน รวมถึงภาคส่วนต่าง ๆ ในการสร้างสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ. (2548). *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ดิเรก พรสีมาและคณะ. (2553). *รายงานการวิจัยการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

- ถาวร งามตระกูลชล. (2559). การปกครองท้องถิ่น: บทเรียนชุมชนเข้มแข็งประเทศญี่ปุ่น. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ครั้งที่ 8*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ปราณี เกื้อทอง. (2545). *บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี*, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์.
- พระวิมลธยา จิตฺติสมปนฺโน. (2560). ความร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาสังคมอำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 2(3).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วชิราภรณ์ สุรณะสกุล ศรเนตร อารีโสภณพิเชฐ และอัจฉรา ไชยูปถัมภ์. (2560). รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยวิทยาลัยชุมชน. *วารสารวิจัย มสค สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 13(2).
- สุปราณี จันทร์สง่ บุญทัน ดอกไธสง สอาด บรรเจิดฤทธิ์ และบุญเรือง ศรีเหรียญ. (2558). การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(3).
- Scott. J. (1990). *A Matter of Record. Documentary Sources in Social Research*. Cambridge: Polity Press.

